

ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC MĨ THUẬT Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC CƠ SỞ VỚI VIỆC SỬ DỤNG PHỐI HỢP CÁC PHƯƠNG TIỆN DẠY HỌC

TS. NGUYỄN THU TUẤN

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

lực tư duy” [2].

Đổi mới phương pháp dạy học (PPDH) đang là yêu cầu cấp thiết của sự nghiệp phát triển giáo dục và đào tạo ở nước ta hiện nay. Một trong những biện pháp để thực hiện đổi mới PPDH là người dạy biết cách tổ chức và sử dụng kết hợp các phương tiện dạy học (PTDH) truyền thống và phương tiện kĩ thuật dạy học hiện đại trong quá trình giảng dạy trên lớp.

Môn Mĩ thuật (cũng như các môn học khác) đã và đang cố gắng đưa việc sử dụng các phương tiện kĩ thuật dạy học hiện đại kết hợp với các PTDH truyền thống để đổi mới PPDH nhằm nâng cao hơn nữa chất lượng dạy và học bộ môn Mĩ thuật ở trường phổ thông nói chung và Trung học cơ sở nói riêng, thực hiện tốt nhiệm vụ dạy học theo hướng tăng cường tính tích cực, chủ động, sáng tạo trong hoạt động nhận thức của học sinh (HS).

1. Vai trò của phương tiện dạy học trong dạy học môn Mĩ thuật

PTDH là một thành tố không thể thiếu và đóng vai trò quan trọng của quá trình dạy học nói chung và dạy môn Mĩ thuật nói riêng. Dạy học môn Mĩ thuật thực chất là dạy bằng đồ dùng dạy học. Với môn Mĩ thuật, đồ dùng dạy học đóng góp không nhỏ vào thành công của tiết dạy. Một trong những bí quyết để tiết dạy Mĩ thuật thành công là: có đồ dùng dạy học và biết cách sử dụng đồ dùng dạy học hợp lí. Trong dạy học Mĩ thuật, đồ dùng dạy học tạo điều kiện cho HS hiểu rõ được đối tượng thông qua vẻ đẹp về hình thể, màu sắc, cách sắp xếp bố cục..., từ đó các em cảm nhận, suy nghĩ, tìm ra cách thể hiện riêng. Như vậy, đồ dùng dạy học với môn Mĩ thuật, nó vừa là nội dung, là kiến thức, lại vừa là phương pháp, đồng thời là tình cảm chứa đựng trong đó, nó không đơn giản là “thú” dùng để minh họa thay cho lời giảng của giáo viên (GV) [3].

PTDH là nguồn tri thức, phương tiện điều khiển hoạt động nhận thức của HS. Ngoài ra, nó còn giúp HS thu nhận thông tin, sự vật và hiện tượng một cách sinh động, kích thích hứng thú nhận thức, năng lực quan sát, phân tích, tổng hợp của HS. Qua đó, HS nắm kiến thức sâu hơn, chắc hơn. Theo quan điểm phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của người học, “PTDH được coi là một đối tượng để HS chủ động tự lực khai thác tri thức dưới sự hướng dẫn của GV. Qua đó, HS vừa nắm tri thức khoa học, vừa phát triển năng

Đối với dạy Mĩ thuật, PTDH có tác động rất lớn đến xúc cảm thẩm mĩ, đến đạo đức và trí tuệ của HS, bởi mĩ thuật là nghệ thuật tạo ra cái đẹp, không đơn giản là sao chép thực tế, nó là môn học thẩm mĩ thị giác. Người học mĩ thuật được nhìn thấy cái hay, cái đẹp của đối tượng thông qua đồ dùng dạy học, để từ đó cảm nhận và thể hiện cái đẹp theo cách nhìn, cách nghĩ, cách cảm riêng của mình. Chính đồ dùng dạy học kích thích và lôi cuốn HS vào bài học nhanh hơn, hấp dẫn hơn, làm cho lớp học sôi nổi hơn, do vậy giờ học có kết quả cao hơn. Nó gợi cho HS cách suy nghĩ, tìm ra các phương pháp vẽ tranh khác nhau một cách sáng tạo. Với tác dụng của đồ dùng dạy học như thế, nếu một tiết dạy Giảng tranh mà GV không có tranh minh họa cho HS xem, GV chỉ say sưa thuyết trình bằng lời nói để miêu tả về vẻ đẹp của bố cục, và của màu sắc bức tranh, về hình dáng và nét mặt biểu cảm của các nhân vật trong tranh... thì HS sẽ khó lĩnh hội tri thức bài giảng của GV với kiểu “dạy chay” như thế.

Ngày nay với sự phát triển mạnh mẽ của khoa học kĩ thuật, PTDH đã có nhiều thay đổi so với trước. Các thiết bị dạy học hiện đại như máy vi tính, các máy dạy học và kiểm tra, thiết bị đa phương tiện... cho phép người GV trong quá trình dạy học có thể làm thay đổi phương pháp và hình thức tổ chức dạy học, tạo ra trong quá trình dạy học một nhịp độ, một phong cách và trạng thái tâm lí mới. Như vậy, các phương tiện kĩ thuật dạy học hiện đại đã góp phần quan trọng vào việc nâng cao năng suất lao động của người thầy và nâng cao hiệu quả dạy học. Song, điều đó còn phụ thuộc rất nhiều vào sự tìm tòi, lựa chọn và chuẩn bị của người GV, cũng như vào khả năng tổ chức và sử dụng kết hợp các PTDH của GV, phụ thuộc vào bản thân HS, và vào nhiều yếu tố khác.

2. Thực trạng sử dụng kết hợp các phương tiện dạy học trong dạy học Mĩ thuật

Hiện nay, ở các trường phổ thông nói chung và ở trường trung học cơ sở nói riêng đang tồn tại một số mâu thuẫn, trong đó có mâu thuẫn giữa cung và cầu về PTDH; mâu thuẫn giữa việc trang bị và cách sử dụng các PTDH. Vấn đề sử dụng không hiệu quả các PTDH trong giờ lên lớp của GV với yêu cầu dạy học đòi hỏi ngày càng cao là mâu thuẫn phổ biến và cơ bản nhất. Việc giải quyết các mâu thuẫn này là yêu cầu cấp thiết hiện nay ở Trung học cơ sở, góp phần nâng cao

chất lượng dạy và học.

Để từng bước giải quyết mâu thuẫn đó, đội ngũ GV các trường trung học cơ sở đã và đang thực hiện đổi mới toàn diện và đồng bộ nhiều nội dung nhằm nâng cao chất lượng dạy và học. Tuy nhiên, việc dạy học môn Mĩ thuật ở Trung học cơ sở đang tồn tại một số hạn chế nhất định - đặc biệt là việc sử dụng có hiệu quả các PTDH. Nhiều GV chưa nhận thức được vai trò và tác dụng to lớn của PTDH; hoặc ngại suy nghĩ để tìm tòi, sáng tạo; hoặc có sử dụng PTDH nhưng chưa biết phát huy hết tác dụng của nó; hoặc ứng dụng công nghệ thông tin vào bài giảng Mĩ thuật còn nhiều hạn chế về kĩ năng sử dụng các phương tiện kĩ thuật dạy học hiện đại. Việc sử dụng PTDH của GV chủ yếu là để minh họa cho lời giảng của thầy, còn HS là người thụ động theo dõi, quan sát, ghi nhớ và tái hiện; sự tiếp cận của HS với phương tiện chỉ mang tính chất hình thức bề ngoài. Điều đó dẫn tới kết quả là chất lượng học tập thấp, HS không phát huy được tính tích cực, chủ động trong nhận thức và sáng tạo trong thực hành.

Tuy nhiên, để hiểu được điều đó, trong đội ngũ GV Mĩ thuật không phải ai cũng nhận thức được và làm được tốt. Đây là một nghịch lí giữa năng lực sử dụng PTDH của GV Mĩ thuật với yêu cầu đòi hỏi ngày càng cao chất lượng dạy học hiện nay. Tồn tại này cần sớm được giải quyết nhằm nâng cao hiệu quả sử dụng PTDH, góp phần nâng cao chất lượng dạy và học môn Mĩ thuật ở Trung học cơ sở hiện nay.

Một trong những mũi nhọn để đổi mới PPDH là ứng dụng có hiệu quả công nghệ thông tin vào dạy học - trong đó có dạy Mĩ thuật. Đó là GV đứng lớp, ai cũng hiểu quá trình dạy học sẽ thay đổi về chất nếu biết sử dụng có hiệu quả các sản phẩm của công nghệ thông tin. Mặc dù có nhiều mong đợi được đặt ra cho ứng dụng công nghệ thông tin, nhưng trên thực tế, việc ứng dụng công nghệ thông tin trong dạy học Mĩ thuật vẫn còn nhiều hạn chế. Có nhiều nguyên nhân làm giảm hiệu quả của việc ứng dụng công nghệ thông tin trong dạy học Mĩ thuật, đó là:

- Nhiều GV khi ứng dụng công nghệ thông tin trong bài dạy của mình chưa có sự phối hợp và gắn kết nhuần nhuyễn với các PPDH tích cực, chỉ chú trọng việc trình chiếu giáo án điện tử. Công nghệ thông tin được họ sử dụng trong dạy Mĩ thuật như để thay thế lối giảng dạy truyền thống: Thay vì phải sử dụng phấn để vẽ minh họa trên bảng đen, GV lại quá lạm dụng trong việc sử dụng phần mềm để trình chiếu nội dung bài giảng như cho người học đang xem phim;

- Việc soạn giáo án điện tử của một số GV Mĩ thuật thường đưa ra quá nhiều thông tin, không làm rõ được kiến thức trọng tâm, hầu như toàn chữ, thiếu sơ đồ và hình ảnh sinh động... Khi sử dụng Power Point, họ thường mắc các sai lầm như chưa chú ý tới phông chữ; độ đậm nhạt của màu sắc giữa nền và

hình, giữa nền và chữ; chưa quan tâm tới kích cỡ của hình ảnh; hoặc các hiệu ứng dùng rất tùy tiện, lạm dụng, không phù hợp với nội dung bài dạy, gây phản cảm cho người học.

Một trong những yếu tố quan trọng ảnh hưởng đến quá trình ứng dụng công nghệ thông tin là kĩ năng sử dụng công nghệ thông tin của không ít GV Mĩ thuật còn yếu kém do không được đào tạo cơ bản về tin học, hoặc do sức ép, bảo thủ trong nhận thức ứng dụng công nghệ thông tin vào giảng dạy. Một số GV còn chưa thật sự tin tưởng tác dụng của công nghệ thông tin là không có tính khả thi trong việc đổi mới PPDH môn Mĩ thuật.

Trước thực trạng trên, có thể thấy rằng: Thiếu thiết bị dạy học hiện đại, trình độ tin học hạn chế, kinh nghiệm chưa nhiều, tâm lí hoài nghi về tính hiệu quả của việc ứng dụng công nghệ thông tin... là những trở ngại chính về phía GV. Vì vậy, những bước đi ban đầu trong việc triển khai và đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin để đổi mới PPDH môn Mĩ thuật còn nhiều khó khăn, cần phải nhanh chóng khắc phục nhằm nâng cao chất lượng dạy và học môn Mĩ thuật ở trường phổ thông hiện nay.

3. Các giải pháp nâng cao hiệu quả sử dụng kết hợp các phương tiện dạy học trong dạy học môn Mĩ thuật

GV môn Mĩ thuật phải tiếp tục đổi mới mạnh mẽ PPDH - là một trong những giải pháp chủ yếu để phát triển giáo dục - đào tạo. Muốn thực hiện được mục tiêu cơ bản đó, cần phải giải quyết một cách đồng bộ nhiều vấn đề, trong đó nâng cao tính liên kết giữa khoa học công nghệ với giáo dục - đào tạo, từng bước áp dụng các phương pháp tiên tiến, sử dụng kết hợp có hiệu quả các phương tiện hiện đại vào quá trình dạy học... là một trong những giải pháp quan trọng để góp phần nâng cao chất lượng dạy và học Mĩ thuật.

Để nâng cao hiệu quả dạy và học trong bối cảnh khoa học kỹ thuật phát triển mạnh mẽ, giải pháp tích hợp sử dụng các PTDH truyền thống và phương tiện kỹ thuật dạy học hiện đại đóng vai trò quan trọng góp phần nâng cao hiệu quả của quá trình dạy học.

Quan điểm dạy học truyền thống đã thừa nhận rằng PTDH là một trong các thành tố không thể thiếu và tách rời của quá trình dạy học. Theo quan điểm khoa học giáo dục hiện đại, PTDH không chỉ sử dụng để minh họa bài giảng, thực hành... mà chúng cần phải đáp ứng ở mức độ cao nhất, làm cho giờ học luôn hấp dẫn, lôi cuốn được được sự chú ý, say mê học tập của HS; qua đó khai thác triệt để khả năng tư duy, năng lực tự khám phá, tự linh hội kiến thức của HS một cách thoải mái, không bị cản thằng gò ép, góp phần phát triển khả năng tư duy, độc lập sáng tạo cho HS. Trong sử dụng kết hợp các PTDH truyền thống và hiện đại, đây là quan điểm chứa đựng nhiều nội dung và ý nghĩa mới, phù hợp với đòi hỏi của giáo dục hiện

đại. Sử dụng kết hợp có hiệu quả các PTDH truyền thống và hiện đại trong dạy học “là thực sự trao quyền chủ động trong học tập cho HS và làm thay đổi hẳn vai trò của người thầy trong giáo dục - từ chỗ là nhân tố quan trọng, quyết định trong kiểu dạy tập trung vào GV, nay GV chuyển sang vai trò là người tổ chức, điều khiển trong kiểu dạy học hướng vào hoạt động học tập của HS”[1]. Cụ thể:

3.1. Các giải pháp nâng cao hiệu quả sử dụng kết hợp các phương tiện dạy học trong dạy Mĩ thuật đối với nhà trường

- Thường xuyên tổ chức các chuyên đề, các hội thảo về đổi mới PPDH môn Mĩ thuật theo hướng sử dụng kết hợp các PTDH, đặc biệt nhấn mạnh tới việc GV sử dụng công nghệ thông tin một cách thiết thực và hiệu quả;

- Mạnh dạn ứng dụng các PPDH mới, tiên tiến; mạnh dạn ứng dụng các PTDH hiện đại nhằm nâng cao hơn nữa chất lượng giảng dạy - trong đó, mỗi GV Mĩ thuật phải thực sự là người đi đầu thể nghiệm và ứng dụng công nghệ thông tin trong quá trình dạy học;

- Đẩy mạnh tin học hóa trong các hoạt động đào tạo và bồi dưỡng kĩ năng công nghệ thông tin cho các GV Mĩ thuật. Chú trọng đầu tư cơ sở vật chất, tài chính, tạo điều kiện thuận lợi nhất cho việc ứng dụng công nghệ thông tin để đổi mới PPDH môn Mĩ thuật;

- Tổ chức các lớp bồi dưỡng cho GV Mĩ thuật biết cách sử dụng và ứng dụng công nghệ thông tin có hiệu quả trong dạy học Mĩ thuật.

3.2. Các giải pháp nâng cao hiệu quả sử dụng kết hợp các phương tiện dạy học đối với giáo viên Mĩ thuật

- Trước hết, mỗi GV Mĩ thuật cần nhận thức rõ ưu thế của việc sử dụng kết hợp các PTDH đối với bộ môn nghệ thuật này, nhận thức được tác dụng của công nghệ thông tin và ứng dụng có hiệu quả công nghệ thông tin trong dạy môn Mĩ thuật, cũng như nhận thức rõ trách nhiệm của cá nhân mình đối với việc đổi mới PPDH theo hướng hiện đại. Đối với các GV trẻ, điều này dễ thực hiện. Nhưng đối với các GV đã có tuổi, việc triển khai ứng dụng công nghệ thông tin sẽ khó khăn hơn. Tuy nhiên, điều đó không có nghĩa là GV cao tuổi không cần ứng dụng công nghệ thông tin, mà họ phải cố gắng nhiều hơn để theo kịp đồng nghiệp và theo kịp xu thế của thời đại. Nếu không chủ động đầu tư về mọi mặt và không cố gắng thực hiện, chắc chắn họ sẽ bị tụt hậu;

- Cần hiểu cho đúng công nghệ thông tin là công cụ đắc lực trong quá trình đổi mới PPDH, nhưng nó chỉ là phương tiện hữu hiệu để đổi mới PPDH. Thực tế của dạy học Mĩ thuật hiện nay đã khẳng định: Việc sử dụng tối ưu các phương tiện kĩ thuật dạy học hiện đại sẽ góp phần trực quan hóa, tiết kiệm thời gian, tạo sự linh hoạt trong quá trình lên lớp và góp phần tích cực vào việc đổi mới PPDH. Tuy nhiên, dù phương tiện kĩ thuật dạy học có hiện đại đến đâu cũng không

thể thay thế hoàn toàn vai trò của người GV trên lớp. Do vậy, trong quá trình dạy học, GV Mĩ thuật không nên lạm dụng một cách thái quá công nghệ thông tin, tránh coi công nghệ thông tin như là độc tôn, duy nhất, tránh hình thức hóa công nghệ thông tin trong bài giảng, hoặc sử dụng công nghệ thông tin không có tác dụng. Thêm vào đó, cũng cần hiểu rằng không phải bất cứ bài dạy nào hễ cứ sử dụng công nghệ thông tin là đều mang lại hiệu quả cao (thậm chí có khi còn phản tác dụng). Vấn đề mấu chốt là: sử dụng công nghệ thông tin như thế nào, sử dụng liều lượng đến đâu, sử dụng vào lúc nào, sử dụng ra sao, sử dụng cho đối tượng nào.... Người GV cần phải biết rõ và sử dụng sao cho hợp lý mới hy vọng có được hiệu quả cao nhất;

- Việc dạy học có sự hỗ trợ của công nghệ thông tin đòi hỏi người GV Mĩ thuật phải am hiểu nhất định về kiến thức tin học để xây dựng giáo án và thiết kế bài giảng điện tử nhằm chuyển tải tri thức một cách khéo léo, sinh động và hiệu quả tới người học. Muốn làm được điều đó, ngoài kiến thức chuyên môn, GV Mĩ thuật phải tự trang bị cho mình những kiến thức cơ bản về tin học và Internet, tự học, tự bồi dưỡng, tự nghiên cứu thiết kế các phần mềm dạy học để có thể ứng dụng thành thạo công nghệ thông tin vào giảng dạy Mĩ thuật và nghiên cứu khoa học;

Mỗi bước đột phá trong công nghệ giáo dục sẽ dẫn tới những hoàn cảnh mới làm thay đổi cách dạy, cách học, thậm chí cả phương thức đào tạo. Tuy nhiên, bất kì sự đổi mới nào cũng phải dựa trên nền tảng các PTDH truyền thống. Với đặc thù của dạy học Mĩ thuật, ngoài các phương tiện kĩ thuật dạy học hiện đại được sử dụng như những môn học khác, các PTDH truyền thống được các GV Mĩ thuật sử dụng thường xuyên trên lớp, đó là nét rất đặc trưng trong dạy học Mĩ thuật. Các PTDH (hay có thể gọi là các đồ dùng dạy học) của môn Mĩ thuật gồm có:

- Tranh, ảnh giáo khoa (tranh vẽ của HS; tranh phiên bản của các họa sĩ trong và ngoài nước; bộ tranh đồ dùng dạy học của Nhà xuất bản Giáo dục; các bức ảnh để làm đồ dùng dạy học cho phân môn Thường thức Mĩ thuật, Vẽ trang trí, Vẽ tranh);

- Bản đồ, lược đồ (làm đồ dùng dạy học cho phân môn Thường thức Mĩ thuật);

- Mẫu vật thật (làm đồ dùng dạy học cho phân môn Vẽ theo mẫu và Vẽ trang trí, như lọ hoa và quả, các khối hình cơ bản, cặp sách, túi xách,...).

Ngoài các đồ dùng dạy học trên, GV dạy Mĩ thuật có thể khai thác nhiều nguồn khác như: sưu tầm tranh ảnh ở sách báo, ở tờ lịch treo tường theo các chủ đề của bài dạy; hoặc lựa chọn các bài vẽ của HS các khóa học trước để làm tài liệu minh họa; khuyến khích HS

(Xem tiếp trang 39)